Dashopanishatsarah Ratnapanchakam 4

दशोपनिषत्सारः रत्नपञ्चकम् ४

Document Information

Text title : Dashopanishatsarah 3 (Ratnapanchakam 4)

File name : dashopaniShatsAraH3.itx

Category : upanishhat, upaniShad

Location : doc_upanishhat

Author : Kalyanasevaka

Proofread by : Brahatha Mohan

Latest update : May 22, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

May 23, 2026

sanskritdocuments.org

Dashopanishatsarah Ratnapanchakam 4

दशोपनिषत्सारः रत्नपञ्चकम् ४

(रत्नपञ्चके चतुर्थं रत्नम् ।)

ईशकेनकठप्रश्नमुण्डमाण्डूक्यतित्तिरिः ॥

ऐतरेयं च छान्दोग्यं बृहदारण्यकं तथा ॥ ०म् ॥

शान्तिः -
शं नो मित्रो न इन्द्रो ह्यवतु पवन ! मां ब्रह्म साक्षाद्भवान्नु
प्रत्यक्षं नौ भुनक्तु ज्ञ ! सहगुणिगणैर्वीर्यकार्यं करिष्ये ।
छन्दोभ्यो विश्वरूपोऽभवदहमधुना विश्रुवं भूरिसौख्यं
वृक्षस्याहं सुमूलं ह्यद इदमखिलं पूर्णं पूर्णं स्वरूपम् ॥ १॥

आप्यायन्त्विन्द्रियाणि, त्विह बलमखिलं स्वात्मधर्माश्च सन्तु,
श्रौतं मे मा प्रहासीर्मनसि वसतु तत्सत्यविज्ञानरूपम् ।
भद्रं नः सर्वतः स्यान्नरसुरगणतः, स्वस्ति भूयाज्जनेभ्यो
ब्रह्मात्मानं प्रपद्ये नम इति गुरवे, प्रत्यगर्थोऽस्मि वस्तु ॥ २॥

१. ईश- (ईशोपनिषत्)
ईशावास्यं बहुविधजगत्सर्वमेकांशतो वै
तज्ज्ञानार्थं प्रथमत इह स्वस्य चित्तस्य शुद्धिः ।
तत्कर्तव्या नियतमनसा ब्रह्मयाथात्मसिद्धिः
शोको मोहो भवति न तदा ह्येकमेवाद्वितीयम् ॥ ३॥

२. केन- (केनोपनिषत्)
श्रोत्रश्रोत्रं यदिह जगति प्राणचक्ष्विन्द्रियाणां
व्यापारो हि प्रचलति निजो यस्य सामर्थ्ययोगात् ।
अग्निर्वायुः सुरपतिरपि ज्ञातुमासन्न यद्वै
विज्ञानं तद्विमलमृतं ब्रह्म साक्षात्कुरुष्व ॥ ४॥

३. कठ- (कठोपनिषत्)

श्रेयो धीरो वृणीते, विषयसुरमणं पण्डितम्मन्यमानाः
कुर्वन्तु ज्ञानहीना, इहपरसुखिता नैव तेषां कदाऽपि ।
लभ्यो वै नायमात्मा प्रवचनविधिना मेघया सुश्रुतेन,
प्रज्ञानेनाप्नुयात्तन्निरुपमममलं ब्रह्मकल्याणरूपम् ॥ ५॥

४. प्रश्न- (प्रश्नोपनिषत्)
प्रजासृष्टिं ब्रह्माऽकुरुत सकलां प्राणविभवां
मनो वाक्प्राणस्य स्तवनमिह कुर्वन्ति च सुराः ।
स कर्ता द्रष्टादिः परमपुरुषे तिष्ठति सदा
तमात्मानं ज्ञात्वाऽक्षरमजमखण्डं भवति ना ॥ ६॥

५. मुण्डक- (मुण्डकोपनिषत्)
यस्मिन्विज्ञात एके भवति च सकलं ज्ञातमेवेह पूर्णं
यं साक्षाद्ब्रह्मविद्याऽक्षरमजमचलं प्रापयन्ती परा स्यात् ।
तज्ज्ञानार्थं स गच्छेद्गुरुमिह शरणं श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं
ब्रह्मैवेदं विजानन् शमदमसहितो ब्रह्मभूतो भवेत्सः ॥ ७॥

६. माण्डूक्य- (माण्डुक्योपनिषत्)
त्रिकालातीतः सन्सकलसमयो यस्त्रिविधतः
स एवोङ्कारश्चिद्विमलपरमात्मा शिवतमः ।
स आत्मा विज्ञेयस्त्रिपदरहितः शान्तिपरमो
ह्यदृष्टोऽग्राह्योऽजो हृदयकमलेऽन्तर्बहिरपि ॥ ८॥

७. तैत्तिरीय- तैत्तिरीयोपनिषत्)
सत्यं ज्ञानं ह्यनन्तं शतशतगुणितं पूर्णमानन्दमेकं
यस्मात्प्राणो मनो वाक्सकलसुरगणो दूरमत्यन्तमस्ति ।
सर्वे धावन्ति भीत्या रवियमपवनाः पञ्चकोशातिदूरं
ह्यप्राप्यं भेदबुद्ध्याऽभयमचलमयं ब्रह्मवित्प्राप्नुयात्तत् ॥ ९॥

८. ऐतरेय - (ऐतरेयोपनिषत्)
सर्वं प्रज्ञानमेव क्रतुघृतिमतयः कामसंज्ञानमेधाः
सङ्कल्पोऽज्ञानजूती स्मृतिहृदयवशा नामधेयानि तस्य ।
प्रज्ञानं ब्रह्मसाक्षात्सुरनरसहितः स्थावरो जङ्गमश्च
प्रज्ञाने सर्वलोकोऽमृतमिह स भजेज्ज्ञानविज्ञानपूर्णः ॥ १०॥

९. छान्दोग्य- (छान्दोग्योपनिषत्)

सर्वं ब्रह्मैव नान्यद्धृदि बहिरखिलं श्लिष्यते नापि केन
प्राणः कं खं मनो वै जगदिदमखिलं भावयेद्ब्रह्म पूर्णम् ।
मृत्पिण्डान्मृण्मयं तत्कलशमुखमिदं नामरूपं च मिथ्या
तस्माद्ब्रह्मैव साक्षात्त्वमसि विमलतत्सच्चिदानन्दभूमा ॥ ११॥

१०. बृहदारण्यक- (बृहदारण्यकोपनिषत्)
ओतःप्रोतोऽयमात्मा, सकलनरवरैः पूर्णवैराग्ययुक्तै -
र्बाल्यं मौनं च कृत्वाऽक्षरमजममनो ब्रह्म वेद्यं प्रयत्नैः ।
नानाभानं विहाय प्रवचनमतिसंलापनं शास्त्रवेदान्
शान्तो दान्तस्तितिक्षुः परमसुखधनं ब्रह्म भूयात्स्वसंराट् ॥ १२॥

वेदान्तार्थातिसारोपनिषदमृततद्ब्रह्मपीयूषपानं
कृत्वाऽहङ्कारशून्यो ममतवरहितः सच्चिदानन्दपूर्णः ।
आचार्यं शङ्करं सद्गुरुमहमनमं नित्यकल्याणमासं
शान्तिः शान्तिः सुशान्तिर्भवभयगलितं ब्रह्मसाम्राज्यमाप्तम् ॥ १३॥

एतत्सारस्य पाठात्सततसुमननाध्यासतः पूर्णसाक्षा-
त्काराद्ब्रह्मैव भूयाच्छमदमसहितः शुद्धसत्त्वो विरागी ।
कष्टं नैवात्र किञ्चिन्त्वखिलमुषनिषद्भाष्यजालं च मास्तु
कल्याणःसेवकोऽयं त्रिगुणविरहितं केवलं ब्रह्म वस्तु ॥ १४॥

इति श्रीसमर्थरामदास-कल्याणपदान्वित-
कल्याणसेवकप्रणीत रत्नपञ्चके चतुर्थं रत्नं
दशोपनिषत्सारो नाम सम्पूर्णम् ।

Proofread by Brahatha Mohan

Dashopanishatsarah Ratnapanchakam 4

pdf was typeset on May 23, 2026

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*